

ЕКОЛОГІЧНА ТА ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА

УДК: 504+378

О. О. МУСИЄЗДОВ, д-р. соц. наук, доц., **Д. О. ЛІСОВЕНКО**

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

61022, Харківська область, м. Харків, пл. Свободи, 6

daria.lisovenko@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Визначено особливості екологічної свідомості та екологічної культури населення України, ставлення українців до екологічних проблем. Результати вказують на низьку громадянську активність українців у вирішенні екологічних питань. Також можна припустити, що «двигуном» екологічної культури та мислення є і можуть бути молодші та більш освічені прошарки населення.

Ключові слова: екологічна свідомість, екологічна культура, населення України

Musiyezdov O. O., Lisovenko D. O. FEATURES ENVIRONMENTAL AWARENESS UKRAINE

The features of ecological consciousness and ecological culture of the population of Ukraine became Ukrainian-tion to environmental issues. The results indicate extremely low civic activity-ntsiv in addressing environmental issues. You can also assume that the «engine» of ecological culture and thinking is and can be younger and more educated segments of the population.

Key words: ecological consciousness, ecological culture, the population of Ukraine

Мусієздов А. А., Лисовенко Д. А. ОСОБЕННОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ

Определены особенности экологического сознания и экологической культуры населения Украины, отношение украинцев к экологическим проблемам. Результаты указывают на низкую гражданскую активность украинцев в решении экологических вопросов. Также можно предположить, что «двигателем» экологической культуры и мышления есть и могут быть молодые и более образованные слои населения.

Ключевые слова: экологическое сознание, экологическая культура, население Украины

Вступ

У XXI столітті екологізація людської діяльності стала не тільки гаслом, а й сенсом сучасної доби, оскільки від її успішної реалізації багато в чому залежить не лише сталий, збалансований розвиток людства, а й, можливо, саме його подальше існування. Вивчення особливостей екологічної свідомості та культури суспільства допоможе краще зрозуміти ставлення громадськості до екологічних проблем, їх вирішення, дізнатись обізнаність громадян у сфері екологічних питань. Ця інформація є важливою, оскільки екологізація життя людства повинна, в першу чергу, спиратись на трансформацію та перебудову соціальну, а саме – екологічної культури та свідомості громадян [1]. Такі зміни забезпечують можливість гуманізації взаємостосунків людини з природою, заміни безперспективних сте-

реотипів природокористування на екологічно виправдані.

Методологічною основою для більшості досліджень, які пов'язані з переосмисленням сучасного стану ставлення людини до природи, з вивченням феномену екологічної культури і свідомості є праці американських інвайронментальних соціологів Райлі Данлепа, Вільяма Кеттона, Фредеріка Баттела, Аллана Шнайберга, Роберта Бетчела. У них обґрунтовано, що саме концепція екоцентризму є основою розуміння наукової картини світу на даному етапі розвитку наук, розкрито основні поняття інвайронментальної соціології. Цим питанням цікавились і українські науковці, зокрема Стегній О. Г., Радей А., Александрович Н. О.

Об'єктом дослідження є українське суспільство. Предмет: екологічна свідомість та екологічна культура українців. **Метою** дослідження є визначення особли-

востей екологічної свідомості та екологічної культури населення України, визначен-

ня ставлення українців до екологічних проблем.

Виклад основного матеріалу

Для коректної оцінки ставлення людини до навколишнього середовища слід виокремити два основних індикатора: рівень екологічної культури та екологічної свідомості. Екологічна культура – це частина загальнолюдської культури, що включає в себе певні уявлення стосовно навколишнього середовища, і яка проявляється в певній діяльності людини щодо природи [2]. Екологічна свідомість – найважливіший компонент екологічної культури, який об'єднує всі види і результати матеріальної і духовної діяльності людей, спрямований на досягнення оптимальної взаємодії суспільства і природи, на екологізацію матеріального і духовного життя суспільства. [3]. Слід зазначити, що цей атрибут суспільства є

ціннісно нейтральним. Таким чином, екологічну свідомість можна назвати «позитивним» виявом екологічної культури, який зазвичай намагаються вимірювати у континуумі «високий - низький» рівень [2].

ВГО «Розвиток та довкілля» у 2011 році провела дослідження (вибірка складає 1000 респондентів), що дають змогу певним чином оцінити особливості екологічної свідомості громадян. В цілому українці виказують високу стурбованість екологічною ситуацією, але частина населення (32%) не усвідомлює постійної екологічної загрози здоров'ю і важливості дотримання стандартів екологічної безпеки в нашій країні (рис. 1).

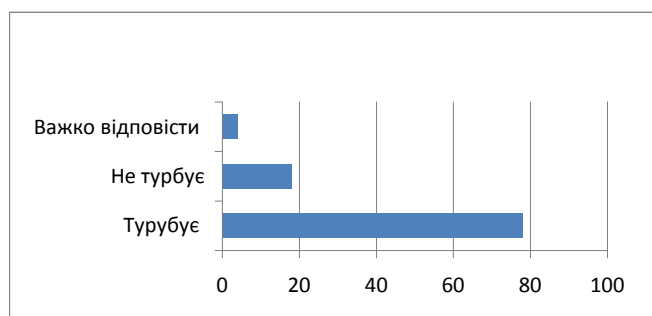

Рис. 1 – Оцінка екологічної ситуації в населеному пункті респондентів [4]/

У той же час більшість співгромадян (84%) вважають, що прості люди мають брати участь у вирішенні екологічних проблем. І тільки 7% впевнене, що громадськість не повинна брати участь у вирішенні екологічних проблем [4]. Для багатьох українців характерне відчуття, що вони не

можуть внести свій вклад у покращення екологічної ситуації. Так, 56% респондентів вважають, що вони не можуть вплинути на вирішення проблем у цій сфері, в той час як майже третина опитаних (31%) упевнені, що можуть (рис. 2).

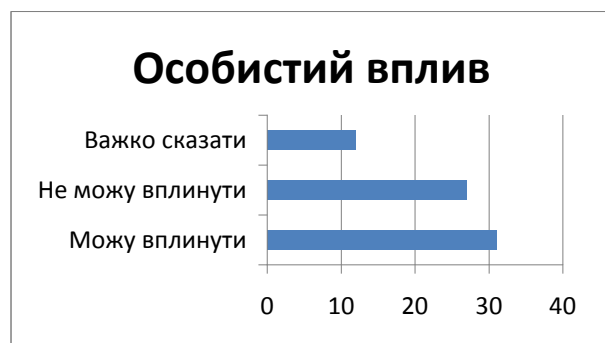
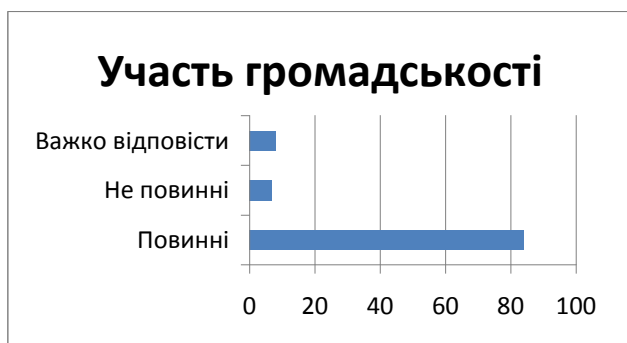

Рис. 2 – Оцінка участі громадськості у вирішенні екологічних проблем, оцінка особистого впливу на вирішення екологічних проблем [4]

Про неможливість такого впливу частіше говорять представники наступних груп: літні люди (68%), люди з середнім рівнем освіти (65%) і жителі сіл. Точку зору, що на вирішення екологічних проблем вплинути можливо, навпаки, частіше відстоює молодь (36% з них), люди з вищою освітою (42%), високим рівнем доходів (37%), жителі великих міст (39%) і кияни (40%), а також підприємці (46%) [4].

Частка тих, хто готовий брати участь у будь-яких екологічних акціях, складає 59% і значно перевищує частку тих, які вважають, що вони своїми діями можуть вплинути на вирішення екологічних проблем (31%). Можливо, респонденти просто

не розцінюють участь у заходах з посадки дерев, прибирання парків та інше як дії, які можуть істотно вплинути на екологічну ситуацію в цілому.

Готовність платити гроші у вигляді податків або добровільних внесків на поліпшення екологічної ситуації респонденти проявляють рідше, ніж готовність брати участь в екологічних акціях. Більше половини (57%) не готові на це витратити, а 29% - готові (рис.3 4). Тут, як і в інших випадках, готовність до виплат більш характерна для наступних респондентів: осіб з вищою освітою (38%), високим рівнем доходів (40%), для жителів столиці (41%) і підприємців (47%).

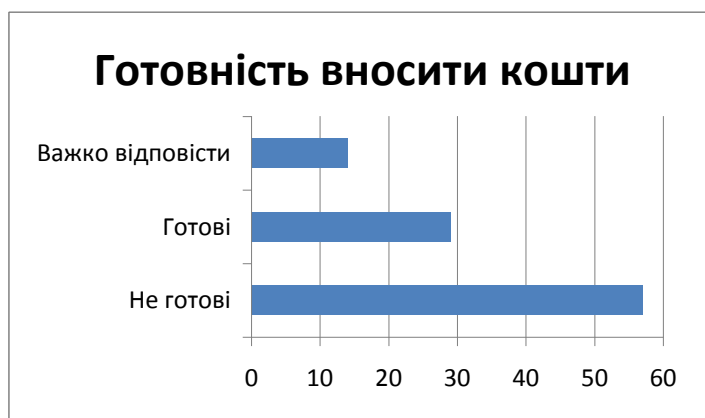

Рис. 3 – Готовність українців вносити кошти для вирішення екологічних проблем [4]

Загалом, 70% населення України займалися різними екологічними видами діяльності. Найчастіше українці намагаються мінімізувати споживання енергії (42%) та води (40%), вибирали екологічно дружній транспорт (32%), рідше використовували одноразові речі (21%), сортували сміття (17%), купляли екологічно дружні продукти (12%). Але необхідно зазначити, що не зважаючи на те, що 70% респондентів ствердно відповіли з приводу виконання природоохоронних дій, українці не завжди усвідомлюють, що заходи, які вони здійснюють у процесі господарської діяльності, спрямовані й на охорону довкілля (рис.4).

Отже, отримані в ході опитування результати ілюструють наступну ситуацію. На вербальному рівні значна частина українських громадян більше схильна до перебільшення своєї безпосередньої участі в захисті навколишнього природного середовища.

Зокрема, 84% респондентів зазначили, що прості люди мають брати участь у вирішенні екологічних проблем. Але водночас більше половини (56%) опитуваних вважають, що вони не можуть вплинути на вирішення проблем у цій сфері. До того ж, до активних дій, участі в акціях та сплати податків, готові 59% і 27% громадян відповідно. Зафіксована розбіжність дозволяє говорити радше про моральну підтримку, можливо, певну міру співчуття до екологічного руху, ніж про реальне бажання наших громадян залучитися до практичних акцій в екологічній сфері. Таким чином, результати даного аналізу підбивають підсумки щодо стану екологічної свідомості українського населення. Ці аспекти носять скоріш декларативний характер, тобто характеризуються переважанням висловлювань над реальними діями.

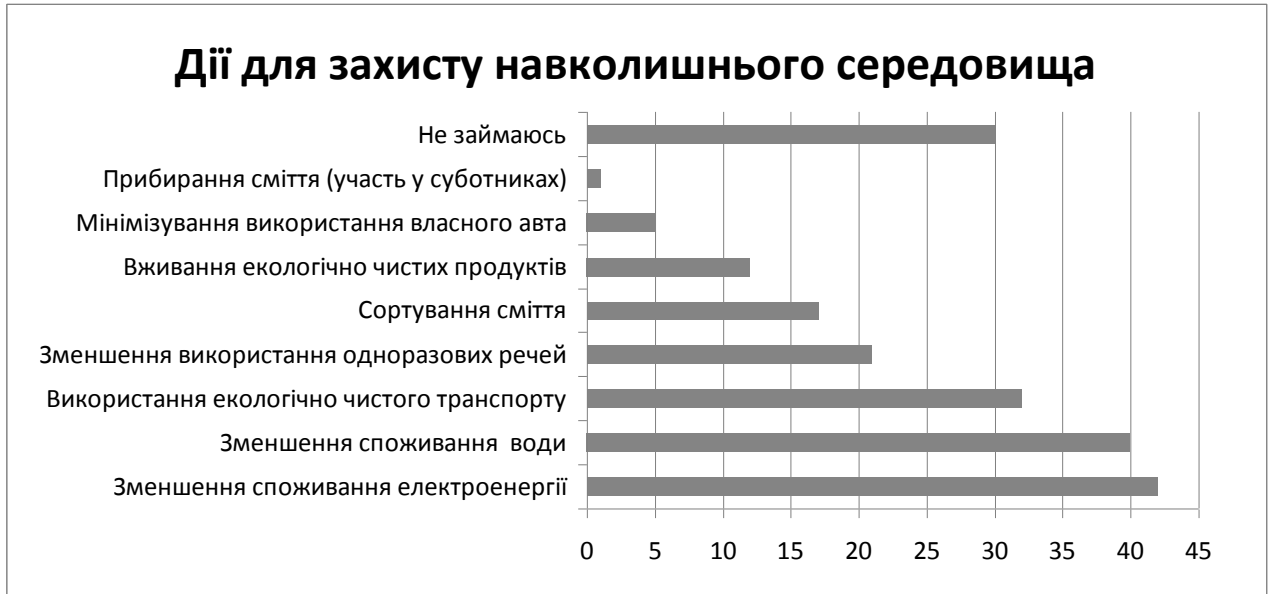

Рис. 4 – Виконання природоохоронних дій [3]

Можна припустити, що такий стан екологічної свідомості населення України пояснюється наступними чинниками. По-перше, це низька громадянська активність українців. Це характерна особливість суспільств усіх пострадянських країн, що підтверджується соціологічними дослідженнями [5, с. 196]. Друга причина, зумовлена економічним станом нашої країни, що визначив пріоритетність стурбованості нашим населенням скоріше матеріальним забезпеченням своїх сімей, їх безпеки, а не екологічного стану довкілля. По-третє, слід сказати про недостатню розвиненість екологічного руху в нашій країні, і його зв'язків із суспільством.

Чи можливі зрушення в ситуації, що склалася? Події в Україні останнього року як ілюструють, так і продукують трансформації в українському суспільстві. Війна на сході країни, відповідальність за свою державу, штовхають українців до громадянської активності. Все більше людей долучаються до громадських організацій, вносять кошти на певні потреби, абітно налаштовані щодо впливу на процеси в державі. Можна припустити, що зародження українського громадянського суспільства не виключатиме стурбованість проблемами екологічного характеру. Отже, це перший, *суб'єктивний* чинник можливих змін.

Інший можливий чинник трансформації в екологічній культурі і свідомості українців – *об'єктивний* або *економічний*.

Він, звичайно, в першу чергу, буде продиктований виключно матеріальними інтересами, тобто можливими шляхами зберегти кошти. Але не можна виключати ймовірність того, що такі дії не призведуть до певної рефлексії та закріплення цих дій як моделей поведінки. Економічна криза без сумніву спричинить більш економічний, а значить – екологічний стиль життя. Об'єктивний аспект є комплексним, в ньому можна виокремити наступні складові:

- все більше людей залучатиметься до енергоефективних заходів та технологій, через підвищення плати за комунальні послуги;
- люди купуватимуть менше, частіше використовуватимуть речі вторинно (так званий second hand);
- будуть віддавати перевагу товарам локального виробництва, оскільки вони, частіше за все, дешевші;
- збільшиться кількість людей, що віддаватимуть перевагу громадському транспорту, а не власному автомобілю;
- залучення до вторинної переробки відходів.

Наприклад, світова тенденція показує зростання інтересу до переробки відходів. Передумови до подібної динаміки наявні і в нашій державі, оскільки ТБО – дешевий ресурс, що може принести реальний дохід, а це як ніколи актуально. Так, наприклад, у Дніпропетровську активісти вже склали мапу прийому вторсировини (скла, макула-

тури, пластику, поліетилену, акумуляторів, жести) [6]. Можна припустити, що мешканці

не будуть нехтувати заробити зайві кошти та залучатися до таких заходів.

Висновки

Результати опитування говорять про те, що на вербальному рівні значна частина українських громадян більше схильна до перебільшення своєї безпосередньої участі в захисті навколишнього природного середовища. Результати вказують на низьку громадянську активність українців у вирішенні екологічних питань. Також дані наведеного дослідження дають змогу припустити, що «двигуном» екологічної культури та мислення є і можуть бути молодші та більш освічені прошарки населення.

Необхідно зауважити, що події в Україні 2013-2014 років вказують на безумовну трансформацію суспільства. На наш погляд, ситуація, що склалася, вірогідно

може вплинути на стан екологічної свідомості громадян за рахунок суб'єктивних та об'єктивних чинників: зростання громадянської активності та економічна криза. Якщо перший шлях можна назвати цілком свідомим вибором громадян внаслідок більшої зацікавленості екологічним станом місця проживання, то другий, в першу чергу, зумовлений бажанням населення скоротити власні витрати. Але не можна виключати, що саме з вимушеної економії почнеться, хоча б часткова, переоцінка споживацького способу життя. Перевірка цих гіпотез – справа подальших досліджень.

Література

1. Humphrey, Craig R., Frederick H. Buttel, and Tammy L. Lewis. *Environment, energy, and society: A new synthesis*/ Wadsworth/Thomson Learning, 2005.
2. Платонов Г.В. Диалектика взаимодействия общества и природы/ Г. В. Платонов. – М. : МГУ, 1989.
3. Шмандій, В. М. Екологічна безпека/ Шмандій, В. М., Некос В. Ю. – Х.: ХНУ, 2008. – 436 с.
4. ВГО «Розвиток та довкілля» Екологічне опитування-аналіз «Вивчення думки населення

з питань екологічної політики України»: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dae.org.ua/ua/news/105--l-r.html>

5. Стегній О.Г. Екологічний рух в Україні: соціологічний аналіз/ Стегній О.Г. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001. — 243 с.

6. Карта пунктів приєма вторсырья [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ecomap.com.ua>

Надійшла до редколегії 06.06.2015